

16. Стеблинська О. С. Поняття, види та правове значення стану сп'яніння / О. С. Стеблинська // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 859–864 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10soczsc.pdf>
17. Про внесення змін до Сімейного кодексу України щодо майна, що є особистою приватною власністю дружини, чоловіка : Закон України від 17 травня 2012 року // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 15. – Ст. 100.
18. Про внесення змін до статті 61 Сімейного кодексу України щодо об'єктів права спільної сумісної власності подружжя : Закон України від 11 січня 2011 року // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 31. – Ст. 298 (втратив чинність).
19. Жилінкова І. В. Приватизація житла подружжя : аналіз питання в аспекті новітніх змін до ст. 61 СК України / І. В. Жилінкова // Мала енциклопедія нотаріуса. – 2011. – № 2. – С. 42–48.
20. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.

УДК 347.44

ФОРМА ДОГОВОРІВ ПРО СТВОРЕННЯ ОБ'ЄДНАНЬ ФІЗИЧНИХ І ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

FORM OF AGREEMENTS ON ESTABLISHMENT OF PHYSICAL AND LEGAL PERSONS ASSOCIATIONS

Юркевич Ю.М.,
к.ю.н., доцент,

доцент кафедри цивільного права та процесу
Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті на основі аналізу чинного законодавства України та практики його застосування досліджено питання форми договорів про створення об'єднань фізичних і юридичних осіб. За загальним правилом, договори про створення об'єднань фізичних і юридичних осіб укладаються в простій письмовій формі. Незважаючи на це, щодо окремих видів і випадків їх укладення (наприклад, засновницьких договорів, договорів простого товариства, якщо вкладом є нерухоме майно, тощо) доцільно встановити спеціальні вимоги щодо форми. За результатами дослідження висловлено авторську позицію стосовно вдосконалення законодавства України в цій сфері.

Ключові слова: договір, форма договору, фізична особа, юридична особа, об'єднання.

В статье на основе анализа действующего законодательства Украины и практики его применения исследован вопрос формы договоров о создании объединений физических и юридических лиц. По общему правилу, договоры о создании объединений физических и юридических лиц заключаются в простой письменной форме. Несмотря на это, по отдельным видам и случаям их заключения (например, учредительных договоров, договоров простого товарищества, если вкладом выступает недвижимое имущество, и т. д.) целесообразно установить специальные требования к форме. По результатам исследования высказана авторская позиция по совершенствованию законодательства Украины в данной сфере.

Ключевые слова: договор, форма договора, физическое лицо, юридическое лицо, объединение.

On the basis of analysis of current legislation of Ukraine and its application the issues of form of agreements on the establishment of physical and legal persons associations have been investigated. The agreement is a legal tool designed to regulate relations between the parties to civilian traffic for coordination and consideration of the interests of each of its participants. The agreement is a form of exercising the right of individuals and entities on the association. Agreement on the establishment of physical and legal persons associations is recognized the contract between two or more individuals and entities aimed at the establishment, modification or termination of civil rights and obligations concerning the establishment of contractual forms of association for profit or achievement the other legitimate purpose. As a result of the conclusion, the agreement gives the reached between parties consensus the mandatory legal force, the possibility of any of them to require the performance voluntarily or compulsorily, as well as compensation of the breach losses. The agreement is concluded, if the parties in due form have agreed on all of its essential terms. The agreement can be concluded in any form if the requirements for the form of the contract have not been provided by law. If the parties have agreed to conclude an agreement in some form, it is concluded after giving to it this form, even if this form for such type of agreements is not required by law. As a general rule, agreements on the establishment of associations of physical and legal persons associations are concluded in writing. Nevertheless, for certain types of cases and their conclusion (for example, constituent agreements, partnership if the real estate serves as deposit, etc.), it is appropriate to establish specific requirements to the form. According to the survey the own opinion in improving the legislation of Ukraine in this sphere has been expressed.

Key words: agreement, form of an agreement, physical person, legal person association.

Договір є правовим засобом, покликаним урегулювати відносини між учасниками цивільного обороту задля узгодження й урахування інтересів кожної з його сторін. Договір є однією з форм реалізації права фізичних і юридичних осіб на об'єднання. Договором про створення об'єднань фізичних і/або юридичних осіб визнається домовленість двох або більше фізичних і юридичних осіб, спрямована на встановлення, зміну чи припинення їхніх цивільних прав та обов'язків щодо заснування договірних форм об'єднань з метою одержання прибутку або досягнення іншої правомірної мети. За результатами укладення договору надає досягнутій сторонами домовленості загальнообов'язкової юридичної сили, можливості кожній із його сторін вимагати його виконання в добровільному чи примусовому порядку, а також відшкодування заподі-

яних його порушенням збитків. Відтак дослідження питань форми договорів про створення об'єднань фізичних і юридичних осіб також набувають великого значення.

Питання форми окремих видів договорів про створення об'єднань фізичних і юридичних осіб досліджувалися багатьма науковцями, серед яких – С.М. Бервено, О.Є. Блажівська, Ю.А. Дмитрієва, В.М. Косак, В.С. Мілаш та інші. Водночас вивчення вказаної наукової проблеми в умовах реформування національного законодавства залишається актуальним.

Метою статті є здійснення детального теоретичного аналізу правового регулювання форми договорів про створення об'єднань фізичних і юридичних осіб, а також висловлення авторської позиції щодо необхідності вдосконалення законодавства в цій сфері.

Договір є укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх його істотних умов. При цьому, як указується в науковій літературі, форма правочину дає можливість зафіксувати волю його учасників, підтвердивши реальність їхніх намірів щодо настання, зміни або припинення їхніх цивільних прав та обов'язків. Крім цього, письмова форма двохстороннього правочину дає змогу з'ясувати зміст волевиявлення кожної зі сторін [1, с. 49].

Є.В. Васьковський зазначив, що всі угоди діляться на формальні, для яких установлена обов'язкова форма, і неформальні, для яких вона не встановлена [2].

Договір може бути укладений у будь-якій формі, якщо вимоги щодо форми договору не встановлені законом. Якщо сторони домовилися укласти договір у певній формі, він вважається укладеним із моменту надання йому цієї форми, навіть якщо законом ця форма для цього виду договорів не вимагалася. Також, якщо сторони домовилися укласти договір за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем, він вважається укладеним у письмовій формі. Крім цього, якщо сторони домовилися укласти в письмовій формі договір, щодо якого законом не встановлена письмова форма, такий договір є укладеним із моменту його підписання сторонами. У разі домовленості сторін про нотаріальне посвідчення договору, щодо якого законом не вимагається нотаріальне посвідчення, такий договір є укладеним із моменту його нотаріального посвідчення.

Поняття «договори про створення об'єднань фізичних і юридичних осіб» є родовим і включає різні види договорів, серед яких, наприклад, договір простого товариства, засновницький договір, установчий договір чи інші непоіменовані договори.

За загальним правилом, договори про створення об'єднань фізичних і юридичних осіб укладаються в простій письмовій формі. Незважаючи на це, щодо окремих видів і випадків укладення договорів про створення об'єднань фізичних і юридичних осіб (наприклад, засновницьких договорів, договорів простого товариства, якщо вкладом є нерухоме майно, тощо) доцільно встановити законодавчу вимогу щодо їх нотаріального посвідчення.

Так, на тепер у ст. 153 Цивільного кодексу України [3] (далі – ЦК України) встановлені вимоги щодо нотаріального посвідчення засновницьких договорів за участю фізичних осіб. Закріплення таких правил, як видається, здійснено виходячи насамперед із суб'єктного критерію. До 2014 року була встановлена вимога про обов'язкове скріплення печаткою правочинів, що укладалися від імені юридичних осіб; до 2011 року загальною умовою здійснення господарської діяльності юридичних осіб було одержання в органах внутрішніх справ дозволу на виготовлення печатки. Відтак печатка не тільки відіграла роль засобу індивідуалізації юридичної особи в цивільному та господарському обороті, а й була свого роду гарантією того, що підписанти від імені цієї юридичної особи є повноважними. Нині, на нашу думку, нотаріальна форма таких договорів за участю фізичних осіб є необхідною також із погляду доцільності забезпечення неухильного дотримання всіх норм цивільного та сімейного законодавства про право спільної сумісної власності (наприклад, якщо один із подружжя бере на себе зобов'язання передати в статутний капітал створюваного товариства значну суму коштів). Зокрема, згідно зі ст. 65 Сімейного кодексу України [4], дружина, чоловік розпоряджаються майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, за взаємною згодою. Для укладення одним із подружжя договорів, які потребують нотаріального посвідчення й (або) державної реєстрації, а також договорів стосовно цінного майна, згода другого з подружжя має бути подана письмово. Своєю чергою, згода на укладення договору, який потребує нотаріального посвідчення й (або) державної реєстрації, має бути нотаріально засвідчена.

Як убачається з Постанови Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 3 липня 2013 року [5], у разі передання подружжям свого майна для здійснення підприємницької діяльності шляхом участі одного з них у заснуванні господарського товариства це майно належить зазначеному товариству на праві власності, подружжя набуває відповідного майнового права, яке реалізується одним із подружжя (засновником) шляхом участі в управлінні товариством, а друге подружжя набуває права вимоги виплати йому певних сум у разі поділу майна між подружжям.

При цьому Порядком учинення нотаріальних дій нотаріусами України [6] передбачено, що під час посвідчення правочинів щодо розпорядження спільним майном подружжя, якщо документ, який посвідчує право власності, оформлений на ім'я одного з подружжя, нотаріус вимагає письмову згоду іншого з подружжя, а справжність підпису другого з подружжя на заяві про таку згоду має бути нотаріально засвідченою.

Із вищенаведеного випливає, що внесення до статутного (складеного) капіталу одним із подружжя нерухомого майна об'єкта спільної сумісної власності без згоди другого з подружжя є неможливим, проте якщо вкладом є кошти (в тому числі й у значних розмірах) чи інше рухоме (цінне) майно, його внесення можна здійснити всупереч волі другого з подружжя. Тому правило про нотаріальну форму засновницьких (установчих) договорів (а не тільки про нотаріальне засвідчення підписів засновників) дасть змогу максимально захистити інтереси всіх учасників цих відносин.

Крім цього, В.М. Коссак слушно звертає увагу на те, що цивільне законодавство встановлює вимогу щодо реєстрації окремих договорів і реєстрації майнових прав, насамперед речових. Реєстрація договору пов'язується з виникненням цивільно-правових наслідків у вигляді цивільних прав та обов'язків сторін [7, с. 136].

Як указує Вищий господарський суд України в п. 2.6 Постанови Пленуму «Про деякі питання про визнання правочинів (господарських договорів) недійсними», визначення договору як неукладеного може мати місце на стадії укладення договору, а не за наслідками виконання його сторонами [8]. С.М. Бервено, своєю чергою, обґрунтовує висновок, що відсутність державної реєстрації договору, для якого вона є обов'язковою, не може спричинити його недійсності за ЦК України. Якщо одна зі сторін ухиляється від державної реєстрації правочину, то друга сторона або інша уповноважена законом особа має право звернутися до суду з вимогою вчинити державну реєстрацію договору [9, с. 7–8].

Проте іншої позиції дотримуються суди в Україні. Так, вирішуючи спори про визнання правочину, який підлягає нотаріальному посвідченню, дійсним, суди виходять із того, що норма ч. 2 ст. 220 ЦК України не застосовується щодо правочинів, які підлягають і нотаріальному посвідченню, і державній реєстрації, оскільки момент учинення таких правочинів, відповідно до ст. ст. 210 та 640 ЦК України, пов'язується з державною реєстрацією, тому вони не є укладеними й не створюють прав та обов'язків для сторін. У зв'язку з недодержанням вимог закону про нотаріальне посвідчення правочину договір може бути визнано дійсним лише з підстав, установлених ст. ст. 218 і 220 ЦК України. Інші вимоги щодо визнання договорів дійсними, в тому числі заявлені в зустрічному позові у справах про визнання договорів недійсними, не відповідають можливим способам захисту цивільних прав та інтересів. Такі позови не підлягають задоволенню. Аналогічно вважається, що вимога про визнання правочину (договору) неукладеним не відповідає можливим способам захисту цивільних прав та інтересів, передбачених законом. Як убачається з роз'яснень Верховного Суду України, у цьому разі можуть заявлятися лише вимоги, передбачені главою 83 книги 5 ЦК України.

Крім цього, нагепер судова практика виходить із того, що рішенням суду не може бути зобов'язано сторони здійснити державну реєстрацію правочину, оскільки це суперечить загальним засадам цивільного законодавства – свободі договору (п. 3 ч. 1 ст. 3 ЦК України). Норма ч. 3 ст. 182 ЦК України щодо можливості оскарження до суду відмови в державній реєстрації, ухилення від державної реєстрації, відмови від надання інформації про реєстрацію застосовується лише щодо дій (бездіяльності) органів, які здійснюють таку реєстрацію [10]. Виходячи з вищевказаного, можемо констатувати, що усталеною є практика, згідно з якою відповідна заява однієї зі сторін із проханням не проводити державну реєстрацію договору не може бути розцінена як одностороння відмова від договору, оскільки цей договір не набув чинності та не є укладеним. Подання такої заяви свідчить про недосягнення сторонами згоди з усіх істотних умов договору.

Уважаємо такий підхід доволі дискусійним. Власне, договір є укладеним із моменту досягнення його сторонами в належній формі згоди щодо всіх істотних умов. Відповідно, із цього моменту в сторін договору виникають взаємні права та обов'язки. Своєю чергою, згідно з п. 5 ч. 2 ст. 16 ЦК України, способом захисту цивільних прав та інтересів може бути примусове виконання обов'язку в натурі. Укладаючи відповідний договір, сторони повинні розуміти, які законодавчі правила на нього поширю-

ються, і якщо такий підлягає державній реєстрації, то це є їхнім спільним обов'язком, якщо інше не встановлено законодавством чи договором. Названі зобов'язання щодо державної реєстрації є звичайною умовою цих договорів. З іншого боку, позиція, відповідно до якої, якщо одна зі сторін ухиляється від виконання цього обов'язку, інша вправі на підставі п. 5 ч. 2 ст. 16 ЦК України звернутися до суду з позовом про зобов'язання цієї сторони вчинити дії щодо державної реєстрації договору, а також за наявності складу цивільного правопорушення про відшкодування збитків на підставі ст. 611 ЦК України, також не може вважатися повною мірою виправданою.

Підсумовуючи вищевказане, виходячи з міркування щодо доцільності запровадження обов'язку внесення відомостей про укладені договори про створення об'єднань осіб (зокрема ті, що не передбачають створення суб'єктів зі статусом юридичної особи) до єдиного державного реєстру (наприклад, можна передбачити можливість їх унесення до реєстру, в якому містяться, зокрема, дані про юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та інших суб'єктів), необхідним є закріплення в цивільному законодавстві України права будь-якої особи-сторони такого договору в порядку повідомлення подавати інформацію про укладений договір уповноваженому державному реєстраторові, який уноситиме її у визначений розділ реєстру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коссак В.М. Форма правочину як спосіб фіксації змісту волевиявлення кожної із сторін / В.М. Коссак // Актуальні проблеми цивільного, житлового та сімейного законодавства : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої В.П. Маслову, 16.03.2012 / за ред. В.І. Борисової ; НУ «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого». – Х. : Право, 2012. – 464 с. – С. 49–52.
2. Васильковський Е.В. Учебник гражданского права / Е.В. Васильковский. – СПб., 1894. – Вып. 1-й : Введение и общая часть. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://civil.consultant.ru/elib/books/24/page_17.html#26.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.
4. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947 // Голос України. – 2002. – № 38.
5. Постанова Верховного Суду України від 03.07.2013 // Офіційний сайт Верховного Суду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/B24B51B55AEC00B4C2257C92003A6BAA](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/B24B51B55AEC00B4C2257C92003A6BAA).
6. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 22.02.2012 за № 282/20595 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 17. – С. 66. – Ст. 632.
7. Коссак В. Речові права на нерухоме майно / В. Коссак // Право України. – 2014. – № 2. – С. 131–138.
8. Про деякі питання про визнання правочинів (господарських договорів) недійсними : Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 29.05.2013 № 11 // Все про бухгалтерський облік. – 2013. – № 96. – С. 46.
9. Бервено С.М. Проблеми договірної права України : дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.03 / С.М. Бервено ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2006. – 440 с.
10. Узагальнення практики розгляду судами спорів, що виникають із земельних правовідносин, за 2013 рік – I півріччя 2014 року / Судова влада України // Офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://hra.court.gov.ua/sud2090/inf_court/generalization/uzag30.